

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 23, Sayı: 39, Ocak - Haziran 2018

**‘UYÛNÛ’L-ESER YAZARI İBN SEYYİDİNNÂS’A GÖRE
VÂKİDÎ’NİN GÜVENİLİRLİĞİ**

**Reliability Of Vakıdı According To Ibn Seyyidinnas Writer Of
‘Uyûnü’l-Eser**

Dr. Abdurrahim Arslan

Beşiri İlçe Vaizi

a.rahimarslan1957@gmail.com

Atıf@ Arslan, Abdürrahim. “Uyûnü’l-eser Yazarı İbn Seyyidinnâs’a Göre Vâkîdî’nin Güvenilirliği”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2018): 155 - 170.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 7 Aralık / December 2017

Kabul Tarihi / Accepted : 30 Nisan / April 2018

Yayın Tarihi / Published : 15 Haziran / June 2018

Sayı – Issue : 39

Sayfa / Pages : 155 - 170.

DOI : 10.30623/harranilahiyatdergisi.372543

Öz

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkidî (ö. 207/822) 130/747 yılında Medine'de doğdu. Zeki ve yetenekli bir çocuk olan Vâkidî, ilme ehemmiyet veren bir aile muhitinde İslâmî ilimler yönünden en zengin dönemini yaşayan Medine'de hayatının çoğunu geçirdi. Diğer İslâmî ilimlerin yanında hadis toplamaya çok önem verdi. Özellikle siyer ve meğâzîyle meşgul oldu ve bu alanda büyük bir şöhret kazandı. Aynı zamanda onun vasıtasıyla Hz. Peygamber'in birçok hadisi de nesilden nesile aktarıldı. Ancak bu hadislerin sahihliği ve Vâkidî'nin güvenilirliği ciddi itirazlara maruz kalmıştır. İşte bu makalede, 'Uyûnü'l-Eser adlı siyer kitabında birçok konuda Vâkidî'ye itimat eden İbn Seyyidinnâs'a (ö.734/1334) göre Vâkidî'nin râvilîği meselesi incelenmiştir. İnceleme: Vâkidî'yi güvenilir kabul eden âlimler, onu tenkit eden âlimler ve İbn Seyyidinnâs'ın Vâkidî hakkında yaptığı tesbit ve savunma gibi başlıkları altında yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbn Seyyidinnâs, Vâkidî, Hadis, Siyer, Tenkit

Abstract

Abu Abdillâh Muhammad b. Ömer al-Vakidi (d. 207/822) was born in Medina in 130/747. Vâkidî, a brilliant and talented child, spent most of his life in Medina, the richest period in Islamic sciences in a friendly family of science. Besides the other Islamic sciences, he attached great importance to the hadith. He was particularly busy with sîra and megâzî, and he gained a great reputation in these areas. At the same time, through him, hadiths of the Prophet Mohammad were passed down from generation to generation. However, the authenticity of these hadiths and the trustworthiness of Vâkidî have been subjected to serious objections. In this article, the issue of Vâkidî's revelation has been examined according to Ibn Sayyidnâs (d. 734/1334), which rely on Vâkidî in many books in his book Uyûnu'l-Eser. The research was carried out under the following headings: Scholars who accept Vâkidî as trustworthy, scholars criticizing him and Findings and advocations of Ibn Sayyidnâs about Vâkidî.

Keywords: Ibn Seyyidinnâs, Vakidi, megâzî, Hadith, Criticism

Giriş

İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*'in girişinde temel kaynaklarına yapılan tenkitlere yer vermiş, bu tenkitleri analiz etmiş ve önemli açıklamalarda bulunmuştur. Öyle ki bu önemli açıklamaları kendisinden sonra gelen yazar ve araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmuştur. Temel kaynaklarından kastımız, İbn Seyyidinnâs'ın şu şekilde vassafettiği, İbn İshâk (ö. 151/768) ve el-Vâkidî'dir: "Bu kitapta aktaracağımız konularda temel dayanağımız İbn İshak olacaktır. Zira bu konuda hem bizim için hem de başkaları için temel dayanak odur. Belki de başkalarının yanında çoğu bulunmayan haberleri, Muhammed b. Sa'd (ö. 230/845) ve başka âlimler tarikiyle, çoğu kez el-Vâkidî'den nakledeceğim. Çünkü aynı şekilde (İbn İshak gibi) bu ilim, kendi zamanında Muhammed b. Ömer'e ulaştı."¹ Diğer müelliflere göre İbn İshâk ve el-Vâkidî'nin durumu, İbn Seyyidinnâs için daha fazla ehemmiyet arz etmektedir. Çünkü hem İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser* 'de çoğu konuda İbn İshâk ve el-Vâkidî'ye itimat etmiştir. Dolayısıyla ikisinden aldığı rivayetleri sağlamlaştırmak istemiş hem de bu iki müellif birçok kimse tarafından eleştiriyeye maruz kalıp cerh edilmişlerdir.

İbn Seyyidinnâs, İbn İshâk ve Vâkidî'ye yöneltilen eleştirilerle ilgili yaptığı analizlerde, muhaddislerin üslubunu kullanarak durumu netleştirmeye çalışmıştır. Şöyle ki; ilk olarak İbn İshâk'tan başlayarak âlimlerin onlar hakkında ortaya koydukları cerh ve ta'dil görüşlerini serd etmiştir.² Sonra da bazen muhaddis ve tarihçilerin sözlerinden istifade etmiş, bazen de içtihatla bulunarak veya görüşler arasında tercih yaparak İbn İshâk ve el-Vâkidî'ye yöneltilen eleştirilere cevap vermiştir. İbn İshâk ve Vâkidî hakkında değişik görüşler arasında mukayeselerde bulunurken İbn Seyyidinnâs, onları zayıf düşürmeyen ve onların rivayetlerinin değerini eksiltmeyen - bazı istisnalar dışında- ta'dil tarafını cerh tarafına tercih etmiştir. Bu kısa açıklamadan sonra İbn Seyyidinnâs'ın Vâkidî'ye yöneltilen eleştirilerle ilgili yaptığı analizlerine geçmek istiyoruz.

1. Vâkidî

Vâkidî'nin³ öğrencisi ve kâtibi İbn Sa'd, hocasının hayatı hakkındaki bilgileri kısaca şöyle aktarmıştır: "Muhammed b. Ömer b. Vâkid, Abdullah b.

¹ İbn Seyyidinnâs, Ebu'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'mûrî, *Uyûnü'l-eser fi fûnûni'l-meğazi ve's-şemâil ve's-siyer*, thk: Muhammed el-İd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû, (Medine: Mektebetu Dâri't-Turâs 1992), 1: 54.

² Bkz. İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1: 54-72.

³ Hayatı ve hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz. Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.) 3: 1-21; Ali b. Hasan b. Hibetillah b. Abdillâh İbn Asâkir, *Târîhu medineti Dimaşk*, thk. Muhibbuddîn Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1997), 54: 433-471; Ebû'l-Feth Fethuddîn

Büreyde el-Eslemî'nin mevlasıdır. Vâkıdî, Medine ehliendir. Altına girdiği borçlarından dolayı 180/796 senesinde Bağdat'a geldi. Şam ve Rakka'ya seyahatlerde bulundu, sonra Bağdad'a döndü. Me'mûn (198-218/813-833) Horasan'dan gelince, onu Askerü'l-Mehdî kadılığına tayin etti. Vâkıdî, kadılık görevini 207 yılının 11 Zilhicce Salı gecesi (27 Nisan 823) Bağdat'ta vefat edinceye kadar sürdürdü. Salı günü Hayzürân Mezarlığı'na defnedildi. Vefat ettiğinde 78 yaşında olan Vâkıdî, Mervan b. Muhammed'in (127-132/744-750) iktidarının sonlarına 130/747 yılında Medine'de doğmuştur. Vâkıdî Meğâzî ilmiyle birlikte insanların hadis ve (fıkıhta) ihtilaf ettikleri hususlarda da âlim idi."¹

Ünlü tarihçi, Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), Vâkıdî'nin hatırı sayılır bir şöhrete sahip olduğunu şöyle zikretmiştir: "O, şöhreti dört bir yana yayılanlardandır. İnsanların haberlerini bilen hiçbir kimseye onun durumu gizli değildir. Çeşitli ilim dallarında -meğâzî, siyer, tabakât, Hz. Peygamber'in haberleri, Hz. Peygamber'in zamanında ve vefatından sonra meydana gelen hâdiseler, fıkıh kitapları, hadiste insanların ihtilaf ettikleri hususlarda ve daha başka ilimlerdeki kitapları ilim yolcuları tarafından dünyanın uzak köşelerine de alınıp götürülmüştür. Vâkıdî, asil, onurlu ve cömertliğiyle meşhur biriydi."²

2. Vâkıdî'yi Güvenilir Kabul Eden Âlimler

Muhammed b. Sellâm el-Cumahî (ö. 231/845): "Vâkıdî, zamanın âlimidir."³, İbrahim el-Harbî (ö. 285/898): "Vâkıdî, Müslümanların emindir" , "Vâkıdî, İslâmî dönemi insanların en bilenidir, cahiliye döneminden ise bir şey bilmiyordu."⁴ el-Harbî (İbrâhîm b. İshâk ö. 285/898) Vâkıdî'yi, Mâlik b. Enes ve İbn Ebi Zî'b'in diğer sika râvilerinden üstün tutarak şöyle demiştir:

Muhammed b. Muhammed el-Ya'murî İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser ü'l-eser fi fûnü'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. Muhammed el-Îd el-Hatrâvî ve Muhyiddin Mestû, (Medine: Mektebetu Dârî't-Turâs, 1992), 1: 68-72; Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, *Tezhîbü Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Guneym Abbas Guneym-Eymen Selâme, (Kahire: el-Fâruk el-Hadesiye, 2004), 8: 234-235; a. mlf. *Siyeru a'lâmi'n-nübela*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Ali Ebû Zeyd, (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, 1982), 9: 454-469; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, 1986), 7: 521: a. mlf. *Tehzîbu't-tehzîb*, (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, t.y.), 3: 656-659; Mustafa Fayda, "Vâkıdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 42 (Ankara: TDV Yay., 2012), 471-475.

¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *et-Tabakâtu'l-kebîr*, (Beirut: Dâru's-Sâdir, t.y.), 5: 425-434; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 68.

² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c.3, s. 3-4; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 67- 68.

³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 3.

⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 3; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: s. 68; İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 657.

“Mâlik b. Enes ve İbn Ebi Zî'b'in ilmi meselelerini Vâkıdî'den daha sika birinden alınabileceğini söyleyen kimse doğruyu söylememiştir. Zira o, onlardan naklederken Mâlik'e sordum. İbn Ebi Zî'b'e sordum, diyor.”¹

Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) Vâkıdî'yi hangi konuda eleştirdiği sorusuna İbrahim el-Harbî: “Ahmed b. Hanbel, Vâkıdî'yi isnâdları birleştirip tek bir metinle hadis rivâyet etmekle eleştirmiştir. Hâlbuki bu ayıp değildir. Nitekim Zührî ve İbn İshâk da bunu yapmışlardır”² diyerek Vâkıdî'yi savunmuştur. Ancak İbn İshâk'ın da bu konuda eleştirildiği unutulmamalıdır.

İbn Seyyidinnâs'ın el-Müseyyibî'nin (ö. 236/850),³ öğrencisi İbrahim el-Harbî'den aktardığı diğer bir rivâyette ise Vâkıdî'nin isnâdları birleştirip tek bir metinle hadis rivâyet etme nedenini el-Müseyyibî ve Vâkıdî arasında geçen şu diyalogdan öğreniyoruz: el-Müseyyibî ve arkadaşları, Vâkıdî'ye, râvileri (ricâl) birleştirip falan ve falan bize haber verdi, (فلان و فلان حدثنا) diyor sonra tek bir metin aktarıyorsun. Eğer her râvinin hadisini ayrı ayrı bize aktarsan daha iyi olur, dediler. Vâkıdî, o şekilde haberleri rivâyet etmesi halinde rivâyetin çok uzayacağını belirterek öğrencilerine özür beyan etmesi üzerine; el-Müseyyibî ve arkadaşları, buna razı olduklarını belirtmişlerdir. el-Müseyyibî, bu konuşmadan sonra Vâkıdî'nin bir cuma ortalıktan kaybolduğunu, sonra Uhud gazvesi'ne dair yirmi (diğer bir rivâyette yüz) ciltle geri döndüğünü belirtmiştir. Bunun üzerine el-Müseyyibî ve arkadaşları Vâkıdî'den ilk haliyle kendilerine rivâyet etmelerini istemişlerdir. Zira her ne kadar lafızlar değişik olsa da her iki şekilde de mana aynıdır.⁴ Dolayısıyla el-Müseyyibî ve arkadaşları da isnâdları birleştirip tek bir metinle hadis rivâyet etme konusunda Vâkıdî'ye muvafakat etmişlerdir.

Ayrıca Vâkıdî'yi hadislerin senedini değiştirmekle itham eden Ahmed b. Hanbel'in, her cuma öğrencisi ve amcasının oğlu, Hanbel b. İshâk'ı, Vâkıdî'nin kâtibi Muhammed b. Sa'd'a göndererek Vâkıdî'nin hadislerinden ikiye cüz aldığını, onları inceledikten sonra geri iade ettiğini ve başka hadislerini aldığını belirten İbrahim el-Harbî, Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî'yi eleştirdiği halde kitaplarından istifade ettiğini bize aktarmıştır.⁵ Bu rivâyeti teyit edecek diğer bir rivâyeti de İbn Seyyidinnâs, İbrahim b. Câbir'den (ö. ?) aktarmıştır: “İbrahim b. Câbir, Ahmed b. Hanbel

¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 4-5; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1: 68.

² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 16; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54: 455; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1: 70.

³ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 503.

⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54: 446; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1: 69.

⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54: 448; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

oğlu Abdullah'ın kendisine şöyle haber verdiğini söylemiştir: 'Babam Ebû Yûsuf ve Muhammed'den üç yük kitap yazdı.' İbrahim b. Câbir: 'Yazdıklarını inceler miydi?' Abdullah b. Ahmed b. Hanbel:' Bazen bakardı. Ancak çoğunlukla Vâkıdî'nin kitaplarını mütalaa ederdi'¹ şeklinde cevap vermiştir."

İhtilaf ve icma hususlarında Vâkıdî'nin birikim sahibi olduğunu belirten İbrahim el-Harbî, ünlü muhaddis ve İslâm hukukçusu Ebû Ubeyde b. Kâsım b. Sellam'ın (ö. 224/838), fikhî bilgilerini Vâkıdî'nin kitaplarından aldığını söylemiştir.²

Ya'kûb b. Şeybe (ö. 262/875), "Vâkıdî, batı tarafından buraya taşınırken, kitaplarının 120 (ağır) yük olduğu söylenir." Vâkıdî'nin 600 kımtar (sandık) kitabı olduğu da söylenmiştir.³ İbn Sa'd hocasından: "Herkesin kitapları hıfzından daha çok olur ancak benim hıfzım kitaplarımdan daha çoktur" dediğini nakletmiştir.⁴

İbn Seyyidinnâs'ın Ya'kûb b. Şeybe'den aktardığı bu iki rivâyette ise fıkıh ve hadiste otorite kabul edilen İmam Mâlik'in, Vâkıdî'ye bazı ilmî meselelerde başvurduğunu göstermektedir. Ya'kûb anlattığına göre İmam Mâlik'e sihir (الساحرة) yapan kimsenin durumu⁵ sorulduğunda İmam Mâlik sorulara cevap vermemiş, bu konuda Vâkıdî'nin yanında bir bilgi olup olmadığına bakmalarını istemiştir. Vâkıdî ile konu müzakere edilip Vâkıdî bu

¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 15; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54: 455; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*: 1: 70

² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 12; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 70.

³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 3, s. 3-4; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 68.

⁴ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 68.

⁵ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 69; İbn Seyyidinnâs bu ibareyi, (ان مالكا سئل عن قتل الساحرة) "Malik'e büyücü kadının öldürülmesi soruldu" şeklinde aktarmıştır. Ancak burada büyü yapan kadının fikhî açıdan hükmü mü? Sorulmuş ya da Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yapılan büyü konusunda bahsi geçen kadının durumu mu? Sorulmuş anlaşılabilir. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda da bu ibareyi açıklayıcı bir bilgiye rastlamadık. Şâyet sorulan soru: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yapılan büyü konusunda bahsi geçen kadının durumu hakkında ise Şâmî, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) büyü yapan kişinin Benî Züreyk kabilesinden Yahudî Lebîd b. A'sâm olduğunu aktardıktan sonra bazı rivâyetlerde de büyü yapanların Lebîd İbn-i A'sâm'ın kız kardeşleri olduğunu belirtmiştir. Fakat kızların akıbeti hakkında bilgi vermemiştir. Lebîd İbn-i A'sâm'ı ise Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından af edildiğini belirtmiştir. eş- Şâmî'nin İmam Nevevî'den aktardığı bilgilere göre İmam Mâlik'e göre fikhî açıdan: büyü yapan kafirdir. Tövbesi kabul olunmaz, katli vaciptir. Bkz. Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş- Şâmî, *Subulü'l-hudâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Abdülaziz Abdülhak Hilmi, (Kahire: Cumhuriyetü Mısır el-Arabiyye Vezâretü'l- Evkâf, 1997), 3: 596-602; Süheylî ise Lebîd İbn-i A'sâm'a büyü işinde, Zeynep adındaki Yahudi bir kadının yardım ettiğini belirtmiştir. Bkz. Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, es-Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf ve'l-meşr'u'r-rivâ*, thk. Abdurrahman el-Vekil, (y.y. : Dâru'l- Kütüb el-Hadisyye, 1967), 4: 407.

konuda Dahâk b. Osman'dan bir şeyler zikretmiştir. İmam Mâlik Vâkîdî'nin söyledikleriyle ikna olmuştur.¹

İmam Mâlik'e Hayber Savaşı'nda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yemeğine zehir katan kadının durumu sorulduğunda. İmam Mâlik bu konuda bilgisinin olmadığını, ehl-i ilme sorduktan sonra cevap vereceğini belirtmiş. Daha sonra Vâkîdî ile karşılaşınca: "Hayber Savaşı'nda Hz. Peygamber (s.a.v.) yemeğine zehir katan kadına ne yaptı?" diye sormuş. Vâkîdî, bildiğim kadarıyla, onu öldürmüştür. cevabını verince İmam Mâlik, Vâkîdî'den aldığı cevabı soran kişiye olduğu gibi aktarmıştır.²

Kaynakların kendisinden naklettiğine göre, Vâkîdî bizzat kendisi, bilgi toplama yöntemini şöyle açıklamıştır: "Ulaştığım bütün sahâbe ve şehitlerin evlatlarına ve mevâlîlerine, ailesinden şehid olanların şehadet yerlerini ve nasıl şehid olduklarına dair bir şey işitip işitmediğini sorardım. Eğer bana bilgi verdiyse, o yere gidip ve o yeri tespit ediyordum. Nitekim Müreysi Gazvesi'nin meydana geldiği yere gittim ve orayı inceledim. Öğrendiğim her gazvenin yerine gidip incelemiştir."³

İbn Seyyidinnâs'ın Hârûn el-Fervî'den (ö. 253/867) aktardığı şu rivâyet de Vâkîdî'nin anlattıklarını teyit etmektedir. Hârûn el-Fervî: "Vâkîdî'yi, Mekke'de yanında bir su kabı olduğu halde gördüm. Ona, 'Nereye gidiyorsun?' dedim. O, ' savaş alanını görmek için Huneyn'e gidiyorum' dedi."⁴

İbn Seyyidinnâs, Vâkîdî için "Sikatün" ve "Me'mun"⁵ ifadelerini kullanan⁶ el-Müseyyibî'den, Vâkîdî'nin ilmî çalışmaları hakkında şu bilgileri aktarmıştır: "Vâkîdî'yi Mescid-i Nebevî'de bir sütuna dayanmış halde ders çalışırken gördüm. Ona hangi dersi çalıştığını sorduk. Megâzî'den (günlük) hizbimi⁷ çalışıyorum, dedi."¹ Bu rivâyet göstermektedir ki Vâkîdî kendisine

¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 6; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 69.

² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 6; İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk*, 54: 447-448. İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 69.

³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 4; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 68.

⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 4; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 68-69.

⁵ Sika: 1. Adâlet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivâyetinde güvenilir râvî. 2. Zabıt niteliği tam olmasa da adil, dolayısıyla makbul olan râvî; Me'mun: Ta'dîlin Irâkî'ye göre 3., Sehâvî'ye göre 5. mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır, yani i'tibar için alınır. Abdullah Aydın, *Hadis İstilahatları Sözlüğü*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları, 2009), 175, 277.

⁶ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 70.

⁷ (حزب) kelimesi hı harfinin esresiyle sözlükte pay, hisse ve bölüm gibi manalara gelir. Kur'ân'ın 5'er sayfalık bölümleri; insanın adet haline getirdiği ve mutâd olarak kıldığı

şöhret kazandıran Megâzî konularına ayrı bir önem vermiş, Megâzî okumalarını mutâd bir şekilde sürdürmüştür. Bu rivâyeti yukarıdaki iki rivâyetle yan yana getirdiğimizde şu sonuca varıyoruz: Vâkıdî, sahada topladığı malzemeyi iyice incelemiş, üzerine çalışmış, elde ettiği verileri düzenli ve titiz bir şekilde kayıt altına almıştır.

İbn Seyyidinnâs'ın kendisinden aktardığı şu rivâyet de Vâkıdî'nin elde ettiği bilgileri düzenli olarak yazıyla kayıt altına aldığını teyit etmektedir o: " Elde ettiğim bilgi ve rivâyetleri kaydettiğim levhalarım bazen kaybolurdu. Medine'de kazandıkları şöhretten dolayı tekrar bana getirilir ve bunlar Vâkıdî'nin levhalarıdır denilirdi" demiştir.²

Vâkıdî'nin tarihi olayları yerinde incelemesi ve elde ettiği verileri düzenli ve titiz bir şekilde kayıt altına alması Kasım Şulul'un de belirttiği gibi,³ onu selefleri ve çağdaşları olan ilk devir İslâm tarihçileri arasında farklı kılmıştır. Her ne kadar tenkit edilmiş olsa da bu çalışmalarıyla Vâkıdî, çalıştığı sahada kendi zihinsel izdüşümünü güçlü bir şekilde bırakmayı başarmıştır. Bu husustaki özel gayretleri ona bu alanda büyük bir şöhret kazandırmıştır.

İbn Seyyidinnâs'ın Vâkıdî'nin güvenilirliği hakkında görüşlerine yer verdiği diğer âlimler şunlardır:

Ebû Bekir (Muhammed b. İshâk) es-Sağânî (ö. 270/883): "Bana göre sika olmasa, ondan rivâyet etmezdim."

Amr en-Nâkıd (Amr b. Muhammed b. Bükeyr ö. 232/846): Derâverdî'ye (Abdülazîz b. Muhammed ö. 187/803) "Vâkıdî hakkında ne düşünüyorsun?" dedim. O, "Sen benden Vâkıdî'yi soruyorsun asıl sen, beni Vâkıdî'den sor?" dedi.

Ayrıca Derâverdî Vâkıdî için "hadiste emîru'l-mü'minîn'dir"⁴ ifadesini kullanmıştır.

Vâkıdî hakkında kendisinden sorulunca Ebû Âmir el-Akadî (Abdûlmelik b. Amr ö. 204/819): "Vâkıdî bizden soruluyor ancak biz ondan

namaz, yaptığı kitap okuma ve duâ miktarını ifade etmektedir. Bkz. İbrahim Mustafa v. dğr., *Mu'cemü'l-vasit*, (İstanbul: Çağrı yayınları 1992), 170.

¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54: 446; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 69.

² İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 70.

³ Kasım Şulul, "İlk Siyer ve Megazî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî-Hayati, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri", (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1996), 80.

⁴ Emîru'l-Mü'minîn fi'l-hadis: hadis ilmindeki derin vukufu ve liyakati sebebiyle bu ilimde önder sayılan âlim, muhaddis. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları, 2009), s. 65.

sorulmalıyız. Medine’de hadis ve şeyhlerden ancak Vâkıdî (sayesinde) fayda gördük” demiştir.

Vâkıdî için “Sikatün Memun” ifadesini kullanan Mus’ab ez-Zübeyrî (ö. 236/851): “Allah’a yemin ederim ki onun gibisini asla görmedik” demiştir. Mus’ab’ın İbnü’l-Mübarek’ten naklettiği rivâyette ise İbnü’l-Mübarek şöyle demiştir: “Medine’de ancak Vâkıdî sayesinde şeyhleri bulup onlardan istifade ediyordum.”¹

Mücâhid b. Mûsâ (ö. 244/858): “Ondan daha hâfızalı birinden (hadis) yazmadım.”

Vâkıdî’yi kendisinden soran kişiye M’an b. İsâ(ö?): “Bana Vâkıdî soruluyor oysa ben Vâkıdî’den sorulurum.”

Abdullah b. Numeyr’den (ö. 234/848) Vâkıdî hadisleri sorulunca, “bizdeki (Irak) hadisleri düzgündür. Medine’deki hadislerini Medineliler daha iyi bilir” demiştir.

Abbâs el-Anbârî (ö. 246/860) Vâkıdî için: “Abdurrazak’tan bana daha sevimlidir” demiştir.²

Ebû Yahyâ Hârûn b. Abdillâh ez-Zührî (ö. 232/846), Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821) ve Ebu Ubeyde b. Kâsım b. Sellâm, Vâkıdî için “Sika” demişlerdir.³

3. Vâkıdî’yi Tenkit Eden Âlimler

İbn Seyyidinnâs, birçok kimsenin Vâkıdî hakkında konuştuğunu, Vâkıdî’nin yayıf görüldüğünü ve ona hadis uydurmacılığı (dahi) atfedildiğini belirtmiş fakat esrinde bu görüşlerin tamamını serd etmemiştir. Ancak hadîs ilminde yüksek derecelere ulaşmış, cerh ve ta’dîl âlimleri arasında otorite kabul edilen, aşağıdaki münekkit âlimlerin görüşlerine yer vermekle iktifa etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Vâkıdî hakkında kimi âlimlere göre cerhin birinci, kimilerine göre ikinci mertebesinde bulunan, “kezzâb”⁴ sîgasını kullanarak Vâkıdî’yi adalet yönünden ta’n etmiştir. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis

¹ Bu ifadelerin tamamı için bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 6; İbn Seyyidinnâs, *‘Uyûnü’l-eser*, 1: 70.

² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 11; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54-: 449-450; İbn Seyyidinnâs, *‘Uyûnü’l-eser*, 1: 70; İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 657.

³ İbn Seyyidinnâs, *‘Uyûnü’l-eser*, 1: 70.

⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 13; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54: 454; İbn Seyyidinnâs, *‘Uyûnü’l-eser*, 1: 71.

hiçbir suretle alınmaz.¹ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Vâkıdî hadisleri kalb² ediyor, Ma'mer'e ait hadisi Zührî'nin yeğenine atfediyor. Zührî'nin yeğenine ait olan bir hadisi Ma'mer'in hadisi diye rivâyet ediyor mealindeki sözleriyle de Vâkıdî'yi zabt yönünden ta'n etmiş, müfesser bir şekilde cerh³ etmiştir.⁴ Dolayısıyla Vâkıdî'yi hadislerin senedini değiştirmekle suçlamıştır.

Yahyâ b. Ma'in(ö. 233/847): "Sika değil.", Buhârî (ö. 256/870), Ebû Zür'a er-Râzî (ö. 264/878) ve Nesâî (ö. 303/915): "Metrûkü'l-Hadis",⁵ İbn Adıyy (ö. 345/956), "Hadisi gayr-ı mahfuzdur ve nedeni de bizzat kendisidir", Dârekutnî (ö. 353/995), "Zayıftır", demişlerdir.⁶

4. İbn Seyyidinnâs'ın Vâkıdî Hakkında Yaptığı Tesbit ve Savunma

İbn Seyyidinnâs, cerh ve ta'dîl otoriteleri tarafından Vâkıdî'ye yöneltilen bu ciddi tenkitlere tek tek cevap vermeye kalkışmamış fakat Vâkıdî'nin genel durumu ile ilgili önemli bir tespitte bulunmuştur. İbn Seyyidinnâs'ın nazarında Vâkıdî'nin âlimler tarafından eleştirilmesinin en önemli noktası ilminin genişliği ve bunun neticesinde de sayıları on binleri bulan garîb hadislerdir.⁷ İbn Seyyidinnâs Vâkıdî'nin durumu ile ilgili şu tespitte bulunmuştur: "İlmin genişliği garîb rivâyetlerin çokluğuna, garîb rivâyetlerinin çokluğu ise (kişinin) itham edilmesine nedendir. Vâkıdî geniş bir ilme sahiptir bundan dolayı da garîb rivâyetler çoğalmıştır."⁸

Nitekim Vâkıdî'nin garîb rivâyetleriyle ilgili Ali b. el-Medinî (ö. 234/848): "Onun yanında kimseden işitmediğimiz 20.000 hadis vardır."

Yahyâ b. Ma'in: "Vâkıdî, 20.000 garîb hadisi rivâyet etmek ile aşırıya kaçmıştır"⁹

¹ Aydınlı, s. 150.

² Kalb: hadisin sened ve metindeki kelime veya cümlelerin yerlerini değiştirmek, bir râvîyi aynı dönemdeki başka bir râvî ile yahut hadislerin sened ve metinlerini birbiriyle değiştirmektir. Aydınlı, *Hadis İstılahatları*, 145; maktûb hadis zayıf hadisler arasında yer almaktadır. Talât Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2004), 135.

³ Müfesser cerh: Râvîyi, sebeplerini de açıklayarak, adalet ve zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyip tenkit etmektir. Aydınlı, s. 48.

⁴ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. 3, s. 15; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

⁶ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

⁷ Garîb: Sözlükte "vatanından uzak yalnız ve tek başına kalan kimse; anlaşılması güç, yadrganın söz" anlamına gelir. Terim olarak: "sened veya metin yönünden tek kalmış yahut benzeri başka râviler tarafından rivâyet edilmemiş hadis" demektir. Salahattin Polat, "Garîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 13 (Ankara: TDV Yay., 1996), 375.

⁸ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 13; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

Çok fazla garîb hadis rivâyet etmekle eleştirenlere karşı İbn Seyyidinnâs, Vâkîdî'yi şöyle savunur: "Vâkîdî'nin yaptığı çalışmalar, onun sayısız rivâyet ve haberlerle infirad etmesini gerekli kılmıştır." Nitekim yukarıda kendisinden aktarılan rivâyette de görüldüğü üzere Vâkîdî, olayların gerçekleştiği mekânları incelemiş, sahâbe ve şehid çocuklarına ve onların mevalilerine, geçmişlerinin durumunu sormuş ve onlardan bilgi toplamıştır. Vâkîdî, bu özel gayretleri sonucunda elde ettiği malzemeyi iyice incelemiş, yeni bilgi ve belgelere ulaşmıştır. Dolayısıyla sadece Vâkîdî tarafından rivâyet edilen ve başkaları tarafından bilinmeyen bir rivâyet veya malumatın bulunmasını garipsememek gerekir.

Ahmed b. Hanbel: "Vâkîdî'nin 'an Ma'mer an Zührî 'an Nebhân 'an Ümmü Seleme 'ani'n-Nebîy (s.a.v.) senedi ile rivâyet ettiği 'Siz de mi âmâsınız, onu görmüyor musunuz?' hadisi görünceye kadar onun durumunu müdafaaya devam ediyorduk. Vâkîdî böyle yapmakla çaresi olmayan bir şey yaptı. Hâlbuki bu hadis Yûnus'un hadisidir ve ondan başkası bu hadisi rivâyet etmemiştir"¹ diyerek Vâkîdî'nin hadislerde kalb yaptığı eleştirisinde bulunmuştur.

İbn Seyyidinnâs'a göre, birileri tarafından inkâr edilen veya garîb ve zayıf görülen bir rivâyeti araştırmadan o, rivâyet hakkında karar vermek ve râvisini suçlamak doğru değildir. Çünkü sadece bir râvinin infirad ettiği sanılan bir hadisin o hadis ile ilgili yapılacak araştırma sonucunda, o hadisin başka bir râvi tarafından da rivâyet edildiği ortaya çıkabilir. İbn Seyyidinnâs, bu hususu şu ifadelerle açıklamıştır:

Bir râvînin rivâyet ettiği rivâyetleri, o rivâyetlerin o râviye aidiyetini inkâr eden ve garîb karışlayan kimseler tarafından çoğu kez, o râvînin eleştiriye uğramasına sebep olabilmektedir. Sonra o eleştiri yapan veya başkaları için, mutâbî² bir hadisin mutâba'atı³ neticesinde veya herhangi bir sebeple eleştiriye maruz kalan râvînin suçsuzluğu ortaya çıkar ve böylece o râvi sorumluluktan kurtulmuş olacaktır.⁴

İbn Seyyidinnâs yukarıda dile getirmiş olduğu husus ile Vâkîdî'den gelen rivâyetler için *Hadîs Usûlü* kitaplarında ferd sanılan bir hadisin, başka yollardan da rivâyetinin bulunup bulunmadığının araştırılması şeklinde tarif

¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 16; İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

² Rivâyet ettiği hadislerle tek kaldığı sanılan bir râvînin hadisine uygun olarak, o râvînin şeyhinden veya daha yukarıdaki şeyhlerden bir başka râvi vasıtasıyla rivâyet edilen aynı hadis. Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, 47.

³ Mutâba'at: bir hadisin lafızlarına veya manasına uygun başka bir hadisin, öncekinin râvîsinden ayrı biri tarafından, tamamen veya kısmen aynı senedle rivâyet edilmesi; böylece bu iki hadis ve râvînin birbirini desteklemesi. Aydınlı, *Hadîs İstilahatları*, 228.

⁴ İbn Seyyidinnâs, *'Uyûnü'l-eser*, 1: 71.

edilen, i'tibâr¹ yapılmasına işaret etmektedir. Buna göre zayıf veya garîb bir hadisi kuvvetlendirmek için o hadisin mutâbi ve şâhidi² araştırılır. Araştırma neticesinde o hadisin mutâbi veya şâhidi tesbit edildiği takdirde zayıf veya garîb sanılan hadis takviye edilmiş olur. Böylece zayıf veya garîb sanılan hadis mutâbi veya şâhidinin bulunmasıyla makbul sayılır. Fakat bu araştırma her zayıf râvînin rivâyeti için yapılmaz; fazla zayıf olmayan ama rivâyeti ile de ihticac edilmeyen râviler için yapılır.³

Netice olarak Vâkıdî için “zayıftır, metrûktür, hadisleri hiçbir surette alınmaz” diyenlere mukabil İbn Seyyidinnâs, Vâkıdî'nin büyük bir ilmi mirasa sahip olduğunu bu mirasın heder edilmemesi adına Vâkıdî'den gelen rivâyetlerin değerlendirilmek üzere yanı: i'tibâr için alınması gerektiğine işaret etmiştir. Kanaatimize göre İbn Seyyidinnâs'ın burada vardığı netice Vâkıdî hakkında görüş ortaya koyanlar arasında onun hakkında verilmiş en adil karardır.

Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî'yi hadislerde kalb yaptığı eleştirisinde delil olarak kullandığı ve: “Bu, Yûnus'un hadisidir ve ondan başkası bu hadisi rivâyet etmemiştir” dediği hadisi İbn Seyyidinnâs, Ahmed b. Mansûr er-Remâdî'den (ö. 265/877) aktardığı şu rivâyet ile bu hadisin başkaları tarafından da rivâyet edildiğini ve Ahmed b. Hanbel'in yaptığı eleştirinin geçersiz olduğunu ortaya koymuştur.

İbn Seyyidinnâs'ın er-Remâdî'den aktardığı rivâyet şöyledir: “er-Remâdî, Ali b. el-Medinî, 207 yılında Bağdat'a geldi. O dönemde başımızda kadı olarak Vâkıdî bulunuyordu. Ben kendilerinden hadis dinlenen şeyhleri Ali ile birlikte dolaşıyordum. Ona, Vâkıdî'den (hadis) dinlemek ister misin? dedim. Daha sonra ona tekrar söyledim. O, “Evet ondan dinlemeyi arzuluyordum” dedi fakat Ahmed b. Hanbel bana yazarak: “Ümmü Seleme'nin mevlası Nebhân hadisini, Ma'mer'den rivâyet eden bir adamdan yazmayı nasıl uygun (helal) görüyorsun? hâlbuki bu Yûnus'un hadisidir. O bu hadisle infirad etmiştir” dedi.”

er-Remâdî, “Daha sonra Mısır'a gittim, orada İbn Ebî Meryem Nebhân hadisini, “an Nâfi b. Yezîd an Ukeyl an Şihâb an Nebhân senedi ile bize rivâyet etti. Nitekim bu hadisi Remâdî'nin rivâyet ettiği şekilde Yakûb b. Süfyân da an Saîd b. Ebî Meryem an Nâfi b. Yezîd tariki ile rivâyet etmiştir.

¹ Koçyiğit, *Hadîs Usûlü*, 49.

² Herhangi bir hadise, aynı sahâbeden gelen benzer muhtevadaki ikinci hadis; Herhangi bir hadise, başka bir sahâbeden gelen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Aydınlı, *Hadîs İstilahatları*, 300.

³ Muhyüddin ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şerfeddin en-Nevevî, *et-Takrib ve't-teysir li ma'rifeti süneni'l-Beşîri'n-Nezir*, (Beyrut: Dâr el-Canân, 1986) 35.

Remâdî, “İbn Ebî Meryem hadisin rivâyetini bitirince ben güldüm. O, “Neye gülüyorsun?” dedi. Ben ona Ali’nin sözünü, Ahmed’in ona yazmış olduğu mektubu anlattım.” İbn Ebî Meryem, “Şüphesiz Mısırlı şeyhlerimizin, Zührî hadisine (ayrı) bir ihtimamları vardır” dedi. er-Remâdî bu rivâyeti aktardıktan sonra “Bu Vâkidî’ye zulüm yapılan konulardan biridir” demiştir.”¹

İbn Seyyidinnâs’a göre er-Remâdî’nin rivâyeti bize şunu göstermektedir. Yûnus bu hadis ile infirat etmemiş ve Ukeyl de Yûnus’a bu hadisin rivâyetinde iştirak etmiştir. Dolayısıyla eğer Ukeyl, Yûnus’a bu hadisin rivâyetinde iştirak etmişse Ma’mer’in de ona iştirak etmesine bir engel bulunmamaktadır. Hatta Ukeyl Yûnus’a bu hadisin rivâyetinde iştirak etmemiş olsa bile Ma’mer’in ona iştirak etmesi muhtemeldir.

İbn Seyyidinnâs’a göre, Vâkidî’ye yöneltilen diğer ithamların da bu şekilde olması muhtemeldir. Dolayısıyla Vâkidî’ye yöneltilen eleştirilerin her zaman haklı ve doğru görülemeyeceğini ortaya konulmuştur.

Ayrıca İbn Asâkir de bu rivâyetin akabinde Yûnus’un bu hadisle infirad etmediğini, Ukeyl b. Halid’in de bu hadisi Zührî’den rivâyet ettiğini belirtmiştir.²

Kanaatimize göre Vâkidî’nin eleştirilere maruz kalmasının bir nedeni de Vâkidî gibi kendisinden on binlerce rivâyet aktarılan, binlerce cilt kitaba sahip ve özel kâtipleri olan birisi, kendisinden veya râvi ve kâtiplerinden sehven vuku bulmuş bir hata nedeniyle de eleştiriye maruz kalmış olabilir. Zira bir rivâyetin aktarımı esnasında o rivâyetin içinde geçen bir tarih³ veya bir şahıs ismi sehven değişikliğe uğramış olabilir. Sehâvî’nin⁴ de işaret ettiği gibi, bir bilgi bir kitaptan bir kitaba veya bir dilden diğer bir dile aktarılırken farkına varılmadan o bilgiye fazlalık veya noksanlık şeklinde bir kusurun bulaşması kuvvetle muhtemeldir.

¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3: 18-19; İbn Seyyidinnâs, *‘Uyûnü’l-eser*, 1: 71-72; İbn Hacer, *Tehzîb*, c. 3, s. 657.

² İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54: 436.

³ Bu çalışmaları yaparken Vâkidî’nin vefatıyla ilgili, yazarlardan biri 78 yazılması gerekirken 87 yaşında iken vefat ettiğini yazdığını müşahede ettik. Bu hata yazardan sehven vuku bulabildiği gibi, kitabın basımı esnasında da vuku bulmuş olabilir. Ancak her iki durumda da iki rakamın yer değişikliğiyle oluşmuş bir hata olup Vâkidî’nin yaşını 10 yıl uzatmaktadır. Özellikle tarih ve şahıs isimlerinde bu tür hatalar çokça meydana gelebilmektedir. Örnek olarak: Ömer ve Amr isimlerinin yazılışına baktığımızda, Amr şu şekilde عمرو yanı vav harfi eklenerek yazılır, Ömer ise vav harfi olmadan عمر şeklinde yazılır. Fakat bu isimler özellikle başka bir dile aktarıldığı zaman çokça birbirine karıştırılabilmektedir.

⁴ Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *el-İ’lân bi’t-tevbîh limen zemme’t-tarih*, thk. F. Rosenthal, (Mekke: Dâru’l-Bâz, t. y.), 148.

İbn Seyyidinnâs'ın Vâkıdî hakkındaki bu olumlu görüşüne benzer bir görüşü Megâzî ve tarihte Vâkıdî'ye ihtiyaç olduğunu belirten İbn Seyyidinnâs'ın öğrencisi Zehebî'de de görmekteyiz. Zehebî, Vâkıdî hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri aktardıktan sonra *Kütüb'i-Sitte*, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i* ve benzeri eserlerin, zayıf hatta metrûk bazı kimselerin hadislerinin tahricine ruhsat verdikleri görüldüğü halde Vâkıdî'den hiçbir hadisi tahric etmediklerini belirtmiştir. Bununla birlikte Zehebî Vâkıdî hakkındaki kanaatini: "Zayıf olmakla birlikte Vâkıdî'nin hadisi yazılır ve rivâyet edilir. Zira ben onu hadis uydurmakla itham etmiyorum"¹ şeklinde açıklamıştır.

Sonuç

Vâkıdî'nin durumu ve kendisinden nakledilen rivâyetlerin değeri âlimleri ciddi manada meşgul etmiştir. Her ne kadar Vâkıdî tarihçilerin nazarında, özellikle siyer ve megâzî sahasında önder ve üstad olarak görülmüş olsa da diğer taraftan cerh ve ta'dîl âlimleri arasında otorite kabul edilen âlimler tarafından en ağır şekilde cerh edilmiştir. Vâkıdî, çağdaşı olan ve onun ilmi kapasitesine yakından şahit olan bazı âlimler tarafından sika, hadiste emîru'l-mü'minin, İslâmî konularda ümmetin emini, hâfızası kuvvetli gibi ifadelerle övülmüştür. Âlimler tarafından Vâkıdî'ye yapılan bu övgüler, ona yapılan ağır eleştirileri hafifletmiş gibi gözükse de ancak hadis otoritelerinin Vâkıdî'ye yaptığı eleştiriler ve ona karşı takındıkları tavırları öyle etkili olmuş ki Vâkıdî'nin zayıf bir râvi olduğuna genel bir kanaat hâsıl olmuş ve senesinde Vâkıdî'nin ismi geçen bir rivâyet inandırıcı olmaktan uzak görülmüştür. Nitekim İmam Nevevî ve Zehebî² gibi âlimler Vâkıdî'nin zayıf olduğuna âlimlerin ittifak ettiklerini belirtmişlerdir.

İbn Seyyidinnâs'a göre Vâkıdî'nin âlimler tarafından eleştirilmesinin en önemli noktası ilminin genişliği ve bunun neticesinde de sayıları on binleri bulan sadece Vâkıdî tarafından nakledilen garîb rivâyetlerdir.

Vâkıdî'ye yapılan eleştirileri ağır ve aşırı bulmuş olacak ki İbn Seyyidinnâs, Vâkıdî'nin durumu ile ilgili: "İlmin genişliği garîblerin çokluğuna, garîblerin çokluğu ise (kişinin) itham edilmesine neden olmaktadır. Vâkıdî geniş bir ilme sahiptir bundan dolayı da garîbleri çoğalmıştır" diyerek Vâkıdî'nin kendisinden sonra devasa bir ilmi miras bıraktığına işaret etmiştir. Dolayısıyla bu devasa ilmi mirasını görmezden gelerek Vâkıdî hakkında: "O cerh edilmiştir, binlerce rivâyetleri arasına zayıf ve mevzu rivâyetler karışmıştır..." gibi gerekçelerle Vâkıdî'den gelen rivâyetlerin özellikle siyer ve megâzî sahasında kökten reddedilmesinin riskli

¹ Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 9: 469.

² Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, 3: 659.

olduğuna ve Vâkıdî'den gelen rivâyetlerin değerlendirilmek üzere yanı ğ'tibâr için alınması gerektiğine işaret etmiştir.

Sonuç olarak bu âlimlerin Vâkıdî hakkında yaptıkları değerlendirmelere binaen şu neticenin ortaya çıktığını söylemek mümkündür: Vâkıdî'nin ihtisas alanı olan meĝâzî, siyer ve tarih gibi alanlarda rivâyetleri alınır. Fakat akâid ve ahkâm konularında ona itimat edilmez. İhtilaf olması halinde daha sika olanların rivâyeti Vâkıdî'nin rivâyetine tercih edilir.

İbn Seyyidinnâs, âlimlerin Vâkıdî hakkında ortaya koydukları görüşleri özlü bir şekilde aktarmış, onun hakkındaki tenkitleri adil bir şekilde ele almıştır. Buradaki değerlendirmeleriyle İbn Seyyidinnâs, her iki grubun görüşleri arasından ilmi kıstaslar çerçevesinde adil bir karar ortaya çıkartmış, siyer ilminde imam olan Vâkıdî'yi layık olduğu mertebeye koymuştur. İbn Seyyidinnâs'ın Vâkıdî hakkında burada yaptığı bu değerlendirmelerin önemine müellifler de eserlerinde işaret etmişlerdir.¹

Kaynakça

- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. 3. baskı, İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı yayınları, 2009.
- Hatîb el-Baĝdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Târîhu Baĝdâd*. 14 cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.
- İbn Asâkir Ali b. Hasan b. Hibetillah b. Abdillan. *Târîhu medineti Dimaşk*. thk. Muhibbuddîn Ebî Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî. 1. baskı, 80 cilt(74+6 cilt fihrist), Beyrut: Daru'l-Fikr, 1997.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Lisânü'l-mizân*. 3. baskı, 7 cilt, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1986.
- İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*. 4 cilt, Beyrut: Müessestü'r-Risâle, t.y.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillan Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Mevsû'atü akvâli'l-İmam Ahmed b. Hanbel fi ricâl'l-hadis ve ilelihi*. thk: es-Seyyid Ebu'l-Me'âtî en-Nûrî, vd. 1. baskı, 3 cilt, Beyrut: Alemü'l-kütüb, 1997.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillan Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî. *et-Tabakâtu'l-kebîr*. 8 cilt, Beyrut: Dâru's-Sâdir, t. y.
- İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'murî. *'Uyûnü'l-eser fi fûnûni'l-meĝâzî ve'ş-şemâil ve's-siyer*. 1. baskı, 2 cilt, thk. Muhammed el-Îd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû. Medine: Mektebetu Dârî't-Turâs, 1992.
- Koçyiğit, Talât. *Hadîs Usûlü*. 4. Baskı, Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2004.

¹ Bkz. Sıbtu İbni'l-Acemî, Ebü'l-Vefâ Burhanüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl et-Trâblusî el-Halebî, *el-Keşfu'l-Hasis 'amen rumiye bi vazi'l-hadis*, thk. Subhî es-Semmerrâî, (Beyrut: Alâmu'l-Kütüb, 1987), 243.

- en-Nevevî, Muhyüddin ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şerfeddin en-Nevevî. *et-Takrib ve't-teysir li ma'rifeti süneni'l-Beşiri'n-Nezir*. 1. baskı, Beyrut: Dâr el-Canân, 1986.
- Salahattin Polat. "Garîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 13, Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman. *el-İ'lân bi't-tevbîh limen zemme't-tarîh*. thk. F. Rosenthal. Mekke:Dâru'l-Bâz, t. y.
- Sıbtu İbni'l-Acemî, Ebû'l-Vefâ Burhanüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl et-Trâblusî el-Halebî. *el-Keşfu'l-hasîs aman rumiye bi vazi'l-hadis*. 1. baskı, thk. Subhî es-Semmerrâî. Beyrut: Alâmu'l-Kütüb, 1987.
- es-Sübkî, Tâceddin Abdulvehhab b. Ali b. Abdülkâfî. *Tabakâtü's-Şafi'iyeti'l-kübrâ*. 2. baskı, 10 cilt, thk. Mahmûd Muhammed et-Tenâhî, Abdülfettah Muhammed el-Helvi, y.y: Hicir Neşriyat, 1413/1992.
- es-Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravzü'l-ünûf ve'l-meşr'u'r-rivâ*. 1. baskı, 7 cilt, thk. Abdurrahman el-Vekil. y.y. : Dâru'l- Kütüb el-Hadisiyye, 1967.
- eş- Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş- Şâmî. *Subulü'l-hudâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*. 12 cilt, thk. Abdülaziz Abdülhak Hilmi. Kahire: Cumhuriyetü Mısır el-Arabiyye Vezâretü'l- Evkâf, 1997.
- Şulul, Kasım. *İlk Siyer ve Megazî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî-Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri*. Basılmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. 3. baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezak el-Hüseynî. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 cilt, thk. Mustafa Hicazî. Kuveyt: Matbatü Hükümeti Kuveyt, 2001.
- ez-Zehebî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tezhîbü Tehzîbî'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*. 11 cilt, thk. Guneym Abbas guneym-Eymen Selâme. Kahire: el-Fâruk el-Hadesiye, 2004.
- ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 3. baskı, 25 cilt(23+2 fihrist), thk. Şuayb el-Arnâvût-Ali Ebû Zeyd. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1982.